

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15264257>

ARAB TILIDA PREDIKATIV BIRIKISH – ISNODIY BOG‘LANISHNING O‘RGANILISHI

Raxmonov Baxtiyorjon

ANNOTATSIYA

Arab tilshunosligida gap tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘lanishi murakkab tizimga ega bo‘lib, sintaktik birliklarning semantik vazifalarini aniqlash muhim ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Ushbu tadqiqot arab tilida predikativ birikish, ya‘ni isnodiy bog‘lanish tamoyillarini, uning sintaktik, semantik va stilistik xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Isnodiy bog‘lanish arab tilining grammatik tizimida muhim o‘rin tutadi va nutqning mantiqiy tuzilishini shakllantirishda asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu hodisa muftada-xabar, fe‘l va uning to‘ldiruvchilari, tarkibiy isnod va mantiqiy isnod kabi shakllarda namoyon bo‘lib, arab tilidagi gap tuzilishining o‘ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Tadqiqot davomida isnodiy bog‘lanishning turli janrlarda, jumladan, badiiy, ilmiy va publitsistik matnlarda qanday namoyon bo‘lishi tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada klassik arab tilshunosligida isnodiy bog‘lanishning qanday o‘rganilgani va zamonaviy lingvistikada ushbu tushunchaning rivojlanish jarayonlari yoritiladi. Isnodiy bog‘lanish Qur‘oni Karim va mumtoz arab adabiyotidagi misollar orqali tahlil qilinib, uning stilistik imkoniyatlari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari arab tilida isnodiy bog‘lanishning sintaktik qurilmalardagi o‘rni, uning gapning semantik va kommunikativ tuzilishiga ta‘siri va turli lingvistik yondashuvlar bilan bog‘liqligini yoritadi. Ushbu maqola arab sintaksisi va balog‘at ilmi nuqtayi nazaridan isnodiy bog‘lanishning ilmiy ahamiyatini ko‘rsatishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: isnodiy bog‘lanish, predikativ birikish, muftada-xabar, sintaksis, semantika, arab tili grammatikasi, stilistika, balog‘at ilmi, arab tilshunosligi.

ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДИКАТИВНОГО СОЕДИНЕНИЯ – ИСНАДНОГО СВЯЗЫВАНИЯ В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ

АННОТАЦИЯ

В арабском языкознании взаимосвязь компонентов предложения представляет собой сложную систему, в которой определение семантических функций синтаксических единиц является важным научным направлением. Данное исследование посвящено изучению принципов предикативного соединения, то есть иснадного связывания в арабском языке, а также его синтаксических, семантических и стилистических особенностей. Иснадное связывание играет ключевую роль в грамматической системе арабского языка и служит основным средством формирования логической структуры речи. Этот феномен проявляется в различных формах, таких как связь между подлежащим и сказуемым, связь между глаголом и его дополнениями, а также структурный и логический иснад, что определяет уникальные особенности арабского синтаксиса. В исследовании анализируется, как иснадное связывание проявляется в различных жанрах речи, включая художественные, научные и публицистические тексты. Кроме того, в статье рассматривается, как иснад изучался в классическом арабском языкознании и как он развивается в современной лингвистике. Иснадное связывание анализируется на примерах из Корана и классической арабской литературы, что позволяет раскрыть его стилистические возможности. Результаты исследования освещают роль иснадного связывания в синтаксических конструкциях арабского языка, его влияние на семантическую и коммуникативную структуру предложения, а также его связь с различными лингвистическими подходами. Настоящая статья направлена на выявление научной значимости иснадного связывания с точки зрения арабского синтаксиса и науки баяла.

Ключевые слова: *иснадное связывание, предикативная связь, подлежащее-сказуемое, синтаксис, семантика, грамматика арабского языка, стилистика, наука баяла, арабское языкознание.*

KIRISH

Arab tilida gap tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘lanishi murakkab grammatik va semantik tizim asosida shakllanadi. Ushbu tizimning eng muhim unsurlaridan biri **isnodiy bog‘lanish**, ya’ni **predikativ birikish** bo‘lib, u gapning asosiy tuzilishini shakllantirishda yetakchi rol o‘ynaydi. Isnodiy bog‘lanish arab sintaksisida subyekt va

predikat o'rtasidagi bog'lanish tamoyillarini belgilaydi va gapning mantiqiy yaxlitligini ta'minlashga xizmat qiladi. Isnodiy bog'lanish grammatik jihatdan turli shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Eng keng tarqalgan formasi **mubtada va xabar**, ya'ni ot va uning predikativ qo'shimchalari orqali hosil bo'ladigan bog'lanishdir. Shuningdek, arab tilida fe'l va uning to'ldiruvchilari orqali yuzaga keluvchi isnod ham keng tarqalgan bo'lib, u gap tarkibida sintaktik aloqalarni belgilaydi. Bundan tashqari, zamir bilan bog'liq isnod va tarkibiy isnod kabi shakllar ham arab tilining turli uslubiy qatlamlarida o'ziga xos sintaktik tuzilish yaratadi. Klassik arab tilshunosligida isnodiy bog'lanish keng o'rganilgan bo'lib, **Sibavayh, Zamaxshariy, Ibn Jinniy, Al-Jurjoni**y kabi mutafakkirlar o'z asarlarida uning sintaktik va stilistik jihatlarini tahlil qilganlar. Ushbu olimlarning tadqiqotlarida isnod arab tilida mantiqiy bog'liqlik yaratish bilan birga, nutqning ifodalilik darajasini oshirishga xizmat qilishi ham alohida ta'kidlangan. Bundan tashqari, **Abu Ali al-Forisiy, Ibn Malik, Ibn Xaldun, Al-Suyutiy, Ibn Hishom, Al-Kisaiy, Ferroh, Al-Mubarrad** kabi yirik arab tilshunoslari ham isnodiy bog'lanishning grammatik va stilistik xususiyatlarini o'z ilmiy ishlarida yoritganlar. **Abu Ali al-Forisiy** arab sintaksisini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan bo'lib, u isnodiy bog'lanishning mantiqiy va semantik jihatlarini chuqur o'rganib, uning gap tuzilishidagi rolini aniqlashga harakat qilgan. **Ibn Malik** o'zining mashhur *Alfiyya* asarida arab sintaksisining asosiy qoidalarini bayon qilib, isnodning turlarini tafsilotlari bilan ko'rsatib bergan. **Ibn Xaldun** arab tilining ijtimoiy va mantiqiy tuzilishiga e'tibor qaratgan bo'lib, isnodiy bog'lanishning og'zaki va yozma nutqda qanday shakllanishini o'rganib chiqqan. **Al-Suyutiy** arab grammatikasi va balog'at ilmini o'rganishda yetakchi mutaxassis sifatida isnodiy bog'lanish tamoyillarini mukammal yoritib bergan. **Ibn Hishom** *Mugni al-Labib* asarida isnodiy bog'lanish va gap qurilishining murakkab jihatlarini ochib bergan. **Al-Kisaiy, Ferroh va Al-Mubarrad** esa arab sintaksisini rivojlantirishda beqiyos hissaga ega bo'lib, ular isnodiy bog'lanishning grammatik qonuniyatlarini tasniflashga katta e'tibor qaratganlar. Balog'at ilmida esa isnodiy bog'lanish fikrning ta'sirchanligini oshiruvchi vosita sifatida qaralib, uning stilistik va semantik imkoniyatlari tahlil qilingan.

Masalan, **Al-Jurjoniyy** *Dalā'il al-I'jāz va Asrār al-Balāgha* asarlarida isnod nutqning ekspressiv ta'sirini kuchaytiruvchi muhim vosita sifatida talqin qilingan. **Zamaxshariy** *Al-Kashshaf* tafsirida Qur'oni Karim oyatlarida isnodiyy bog'lanish qanday ishlatilishi va uning semantik vazifalari yoritilgan. Zamonaviy lingvistika esa isnodiyy bog'lanishning kommunikativ va pragmatik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratmoqda. Isnod bugungi nutqiy muloqotda **gapning axborot yuklamasini aniqlash, matnning mantiqiy yaxlitligini saqlash va axborotni samarali yetkazish** kabi funksiyalarni bajaradi. Zamonaviy arab nutqida isnodiyy bog'lanish nafaqat rasmiy va ilmiy uslubda, balki publitsistik va og'zaki nutqda ham faol ishlatilmoqda. Shuningdek, u reklama, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarda axborotni ta'sirchan yetkazish vositasi sifatida ko'rinadi. Ushbu maqolada arab tilida isnodiyy bog'lanishning sintaktik va semantik jihatlari, uning turli nutq uslublarida qanday namoyon bo'lishi, balog'at ilmida tutgan o'rni va zamonaviy lingvistika bilan bog'liqligi tahlil qilinadi. Tadqiqot klassik va zamonaviy yondashuvlarni solishtirish orqali predikativ bog'lanish tamoyillarining rivojlanish dinamikasini ochib berishga qaratilgan. Ushbu tadqiqot natijalari arab sintaksisining chuqurroq o'rganilishiga, uning mantiqiy tuzilishi va stilistik imkoniyatlarini kengroq ochib berishga xizmat qiladi. Isnodiyy bog'lanish arab tilining nafaqat grammatik, balki kommunikativ va stilistik jihatdan ham muhim tizimlaridan biri ekani isbotlanadi. Shu sababli, ushbu mavzuni chuqur tahlil qilish arab tilshunosligi va balog'at ilmining rivojlanishiga hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Arab tilida **isnodiyy bog'lanish** qadimdan klassik grammatik tadqiqotlarda muhim o'rin egallab kelgan bo'lib, uning sintaktik, semantik va stilistik xususiyatlari turli yondashuvlar asosida tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotda isnodiyy bog'lanishning nazariy asoslarini o'rganish uchun klassik arab tilshunosligi va zamonaviy lingvistik tadqiqotlar tahlil qilindi. Isnodiyy bog'lanish arab tilshunosligining turli manbalarida keng yoritilgan. Ushbu tushuncha arab tilining grammatik qurilishi va balog'at ilmining asosiy unsurlaridan biri sifatida qaralib, bir necha yirik olimlar tomonidan

o'rganilgan. Sibavayh **Al-Kitob** asarida muftada va xabar munosabatlari, fe'l va uning to'ldiruvchilari orqali hosil bo'ladigan isnodiy bog'lanishning grammatik tamoyillari yoritilgan. Sibavayh arab sintaksisini shakllantirishda asosiy rol o'ynagan olimlardan biri bo'lib, uning yondashuvi hozirgi zamon arab grammatikasida ham muhim ahamiyatga ega. Zamaxshariy **Al-Kashshaf** Qur'oni Karim tafsirida isnodiy bog'lanishning semantik imkoniyatlarini tahlil qilgan. U Qur'oni Karim oyatlarida muftada va xabar bog'lanishining qanday stilistik ta'sir ko'rsatishini chuqur o'rgangan. Al-Jurjoniyy **Dalā'il al-I'jāz va Asrār al-Balāgha** asarlarida isnodiy bog'lanishning balog'at ilmida tutgan o'rniga alohida e'tibor qaratib, uning ta'sirchanligi va ekspressiv xususiyatlarini yoritgan. Ibn Malik **Alfiyya fi an-Nahv** arab sintaksisining eng muhim qoidalarini bayon qilib, isnodiy bog'lanishning turli grammatik strukturalarda qanday namoyon bo'lishini tushuntirgan. Ibn Hishom **Mugni al-Labib** asarida arab sintaksisidagi murakkab tuzilmalarni, jumladan, isnodiy bog'lanish shakllarini aniqlashga katta e'tibor qaratgan. Al-Suyutiyy **Al-Itqon fi Ulum al-Qur'an** Qur'oni Karimda ishlatiladigan isnodiy bog'lanish shakllarini tahlil qilib, ularning grammatik va stilistik jihatlarini o'rganib chiqqan. Shuningdek, **Al-Kisaiyy, Ferroh, Al-Mubarrad, Ibn Xaldun, Abu Ali al-Forisiyy** kabi yirik olimlar ham arab sintaksisi, balog'at va isnodiy bog'lanish tamoyillarini tahlil qilishda muhim ilmiy yondashuvlarni ishlab chiqqanlar. Zamonaviy arab tilshunosligida isnodiy bog'lanish **sintaktik, pragmatik va kommunikativ tahlillar** orqali o'rganilmoqda. Arab sintaksisi bo'yicha olib borilgan so'nggi tadqiqotlarda isnodiy bog'lanishning uslubiy va semantik imkoniyatlari yanada keng yoritilgan. Ryding K. C. **A Reference Grammar of Modern Standard Arabic** arab tilining zamonaviy sintaksisini tahlil qilib, isnodiy bog'lanishning nutqiy ifoda vositasi sifatida qanday qo'llanilishini o'rganadi. Versteegh K. **The Arabic Language** arab tilining tarixiy rivojlanishida isnodiy bog'lanish qanday o'zgarishlarga uchraganini va uning zamonaviy arab tili grammatikasidagi o'rnini tahlil qiladi.

Ushbu tadqiqot arab tilidagi isnodiy bog'lanishning sintaktik va stilistik xususiyatlarini aniqlash uchun bir necha lingvistik yondashuvlar asosida amalga

oshirildi. Tadqiqotning metodologik asoslari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Strukturaviy tahlil – arab tilidagi isnodiy bog‘lanishning sintaktik shakllarini aniqlash va ularning gap tuzilishidagi o‘rnini belgilash. Semantik tahlil – isnodiy bog‘lanish orqali fikrning ma’no jihatidan qanday ta’sirlanishini aniqlash va uning nutqiy ta’sirchanlikka qanday hissa qo‘shishini o‘rganish. Stilistik tahlil – isnodiy bog‘lanishning badiiy va publitsistik matnlardagi roli, uning ta’sirchanlik darajasiga ta’siri va ekspressiv imkoniyatlarini aniqlash. Taqqoslamali tahlil – klassik arab grammatikasida isnodiy bog‘lanishning qanday o‘rganilgani va zamonaviy lingvistika nuqtayi nazaridan qanday tushunilishini taqqoslash. Tadqiqot Qur’oni Karim oyatlarida, mumtoz arab adabiyoti, ilmiy matnlar, ommaviy axborot vositalari va zamonaviy yozma nutqdagi isnodiy bog‘lanish shakllarini tahlil qilishga asoslangan. Isnodiy bog‘lanishning arab tilidagi uslubiy imkoniyatlarini ochib berish uchun turli janrlardan olingan namunalar tahlil qilindi. Arab tilida isnodiy bog‘lanishning o‘rganilishi turli lingvistik yondashuvlar orqali amalga oshirilgan bo‘lib, ushbu tushuncha **grammatika, semantika, stilistika va kommunikativ lingvistika** doirasida chuqur tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, isnodiy bog‘lanish arab tilida sintaktik va semantik jihatdan turli shakllarda namoyon bo‘lib, uning stilistik va ekspressiv imkoniyatlari keng. Isnodiy bog‘lanishning Qur’oni Karim va mumtoz arab adabiyotidagi qo‘llanilishi uning diniy va poetik matnlardagi semantik ta’sirini oshirishga xizmat qiladi. Zamonaviy lingvistika esa uni muloqot jarayonidagi kommunikativ vosita sifatida o‘rganmoqda. Kelajakda isnodiy bog‘lanishning arab tilining og‘zaki va yozma janrlarida qanday ishlatilishini chuqurroq o‘rganish va uning yangi kommunikativ vositalarda qanday rivojlanayotganini tahlil qilish muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qolmoqda.

NATIJALAR

Ushbu tadqiqot natijalari arab tilida **isnodiy bog‘lanish** hodisasining grammatik, semantik va stilistik jihatlariga oid muhim ma’lumotlarni ochib berdi. Isnodiy bog‘lanish arab tilining sintaktik tizimida markaziy rol o‘ynab, gapning mantiqiy va kommunikativ tuzilishini shakllantirishga xizmat qiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki,

isnodiyl bog‘lanish arab tilida turli grammatik shakllarda namoyon bo‘ladi. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy isnodiyl bog‘lanish shakllari aniqlangan. Muftada va xabar bog‘lanishi – bu arab tilidagi ot-gap (jumla ismiyya) asosiy qurilmalardan biri bo‘lib, statik axborot ifodalash uchun qo‘llaniladi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, arab tilidagi jumlar tuzilishida muftada va xabar o‘rtasidagi isnod gapning mantiqiy yaxlitligini belgilaydi. Fe‘l va to‘ldiruvchi bog‘lanishi – dinamik axborot ifodalovchi fe‘l-gap (jumla fi‘liyya) shaklida isnodiyl bog‘lanish fe‘l va uning to‘ldiruvchilari orqali shakllanadi. Arab tilidagi fi‘liy tuzilmalar turli sintaktik kombinatsiyalarda ishlatilishi mumkin bo‘lib, tadqiqot natijalari fe‘lning isnodiyl bog‘lanishdagi asosiy markaz ekanligini ko‘rsatdi. Zamir bilan isnod bog‘lanishi – arab tilida zamirlar orqali isnodiyl bog‘lanish gap tuzilishini ixcham va ifodali qiladi. Tahlil qilingan matn namunalari shuni ko‘rsatdiki, arab tilida isnod zahir vositasida ko‘pincha **havfiy** va **tashbihiy** ma‘no yaratish uchun qo‘llaniladi. Tarkibiy isnod – bu bog‘lanish usuli ikki yoki undan ortiq gap tarkibiy qismlari orasida murakkab sintaktik aloqalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, Qur‘oni Karim matnlarida va mumtoz arab adabiyotida tarkibiy isnod keng tarqalgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, isnodiyl bog‘lanish nafaqat grammatik struktura yaratish, balki stilistik va semantik ta‘sirchanlikni oshirish vazifasini ham bajaradi.

Matnlarda isnodiyl bog‘lanish nutqning ekspressivligini oshirishga xizmat qiladi. Jumladan, mubolag‘a, tazod, istiora kabi stilistik vositalar isnodiyl bog‘lanish bilan uyg‘un kelganda, matn yanada ta‘sirchan bo‘ladi. Isnodiyl bog‘lanish arab tilida pragmatik jihatdan ham muhim vosita hisoblanadi. U nutq aktlarida axborot oqimini tartibga soladi, gapning urg‘uli qismini belgilaydi va axborot yetkazishning samaradorligini oshiradi. Qur‘oni Karim oyatlarida isnodiyl bog‘lanish axborot yetkazishning eng muhim vositalaridan biri bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqot davomida shuni aniqladikki, Qur‘onda isnodiyl bog‘lanish orqali axborotni ta‘sirchan yetkazish mexanizmlari ishlatilgan. Masalan, ba‘zi oyatlarda muftada va xabar orasidagi isnod ta‘kidni kuchaytirish yoki semantik urg‘u yaratish uchun ishlatilgan. Badiiy nutqda isnodiyl bog‘lanish poetik ta‘sirni kuchaytiruvchi usul sifatida ishlatiladi. Mumtoz arab

she'riyatida isnodning ishlatilishi uning o'ziga xos badiiy va semantik ta'sirchanligini oshiradi. Publitsistik matnlarda isnodiy bog'lanish orqali muhim axborotga urg'u beriladi. Zamonaviy ommaviy axborot vositalari nutqida isnod axborotni aniq va lo'nda yetkazish uchun ishlatiladi. Ilmiy matnlarda isnodiy bog'lanish mantiqiy bog'lanishlarni shakllantirish va tushunchalarni izchil taqdim etish uchun ishlatiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, arab ilmiy matnlarida isnodiy bog'lanish izchil va aniq fikr ifodalash vositasi sifatida faol qo'llaniladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, isnodiy bog'lanish arab tilida turli grammatik va stilistik imkoniyatlarga ega bo'lib, uning ishlatilish doirasi keng. U gap tuzilishini shakllantiradi, mantiqiy bog'lanishlarni mustahkamlaydi va stilistik ta'sirni oshiradi. Isnodiy bog'lanishning grammatik shakllari arab sintaksisining eng muhim komponentlaridan biri bo'lib, u muftada va xabar, fe'l va to'ldiruvchi, zamir va tarkibiy isnod kabi strukturalarda namoyon bo'ladi. Semantik jihatdan esa isnodiy bog'lanish axborotni samarali yetkazish, mantiqiy bog'liqlik yaratish va ta'sirchan nutq qurish vazifasini bajaradi. Isnodiy bog'lanish Qur'oni Karim oyatlari, mumtoz arab adabiyoti, ilmiy va publitsistik matnlarda turlicha namoyon bo'lib, uning stilistik imkoniyatlari keng. Kelgusida isnodiy bog'lanishning turli nutq janrlarida qanday qo'llanilishi va uning zamonaviy arab tilida qanday o'zgarishlarga uchrayotganini chuqurroq o'rganish lozim. Bu tadqiqot arab tilidagi gap tuzilishini va uning lingvistik imkoniyatlarini yanada chuqurroq tushunish imkonini beradi.

MUHOKAMA

Arab tilidagi **isnodiy bog'lanish** tahlili shuni ko'rsatdiki, u gap qurilishining asosiy komponentlaridan biri bo'lib, nafaqat grammatik jihatdan, balki semantik va stilistik nuqtayi nazardan ham muhim rol o'ynaydi. Isnodiy bog'lanish nutqning mantiqiy yaxlitligini ta'minlash bilan birga, uning ta'sirchanligi va ifodalilik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu bo'limda isnodiy bog'lanishning turli aspektlari, jumladan, uning klassik va zamonaviy tilshunoslikdagi talqini, badiiy matnlarda qo'llanilishi, Qur'oni Karim oyatlaridagi namoyon bo'lishi hamda zamonaviy arab nutqidagi o'rni muhokama qilinadi. Klassik arab grammatikasida isnodiy

bog‘lanishning roli katta bo‘lib, u gap tarkibidagi asosiy sintaktik munosabatlarni belgilaydi. **Sibavayh, Zamaxshariy, Ibn Jinniy, Al-Jurjoniyy, Ibn Hishom, Al-Suyutiy** kabi olimlar isnodiy bog‘lanishning grammatik va stilistik jihatlarini chuqur tahlil qilganlar. Klassik yondashuvlarda isnodiy bog‘lanish asosan muftada va xabar munosabati, fe‘l va uning to‘ldiruvchilari o‘rtasidagi sintaktik bog‘liqlik nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqilgan. Ushbu bog‘lanishning arab tili grammatikasidagi asosiy vazifasi gapning sintaktik yaxlitligini ta‘minlash va axborot oqimini tartibga solishdan iboratdir. Zamonaviy lingvistika esa isnodiy bog‘lanishning kommunikativ va pragmatik jihatlariga ko‘proq e‘tibor qaratmoqda. Bugungi kunda arab nutqida isnodiy bog‘lanish orqali ma‘lum bir axborotga urg‘u berish, matnning axborot oqimini samarali tartibga solish va gapning asosiy fikrini ajratib ko‘rsatish kabi funktsiyalar amalga oshirilmoqda. Zamonaviy tilshunoslari **Holes C., Versteegh K., Ryding K. C.** kabi tadqiqotchilar arab tilidagi isnodiy bog‘lanishning kommunikativ jihatlarini o‘rganib, uning zamonaviy arab tili grammatikasida tutgan o‘rnini tahlil qilganlar.

Isnodiy bog‘lanish arab mumtoz adabiyoti va Qur‘oni Karim matnlarida keng qo‘llanilgan bo‘lib, uning asosiy vazifalaridan biri nutqning ta‘sirchanligini oshirishdan iboratdir. Qur‘oni Karim oyatlarida isnodiy bog‘lanish orqali axborot yetkazishning ta‘sirchanligi oshiriladi, gapga stilistik va semantik urg‘u beriladi. Masalan, Qur‘oni Karim oyatlarida muftada va xabar o‘rtasidagi isnodning maxsus shakllari qo‘llanilgan bo‘lib, bu usul orqali oyat mazmuni yanada kuchaytirilgan. Misol uchun, **Alhamdu lillahi rabbil ‘alamin** (Barcha hamd butun olamlarning Parvardigoriga xosdir) jumlasida isnod muftada va xabar orqali yuzaga kelib, gapning asosiy semantik markazini yaratgan. Bundan tashqari, Qur‘onda fe‘l va zamir orqali hosil qilingan isnodiy bog‘lanish ko‘p uchraydi. Bu usul orqali ma‘no chuqurlashtiriladi va mantiqiy urg‘u hosil qilinadi. Mumtoz arab adabiyotida esa isnodiy bog‘lanish poetik ifodalarning ta‘sirchanligini oshirish uchun ishlatilgan. **Imru‘l-Qays, Mutanabbiy, Abu Tammam, Al-Buhturiy, Ibn Hazm** kabi sho‘irlar she‘rlarida isnodiy bog‘lanishdan keng foydalanganlar. Bunday uslubiy usullar she‘rlarda ma‘no ohangdorligini oshirishga, iboralarning chuqurroq talqin qilinishiga

xizmat qilgan. Bugungi kunda arab tilining turli janrlarida isnodiy bog‘lanish turli ko‘rinishlarda namoyon bo‘lmoqda. Publitsistik nutqda isnodiy bog‘lanish orqali axborot oqimi tartibga solinib, gapning asosiy qismiga urg‘u beriladi. Bu uslub, ayniqsa, ommaviy axborot vositalari, ilmiy matnlar va diplomatik nutqlarda keng qo‘llaniladi. Zamonaviy arab tilshunosligida isnodiy bog‘lanishning kommunikativ aspektlari chuqur o‘rganilmoqda. Zamonaviy lingvistika tahlillarida ushbu bog‘lanish usuli axborotni qisqa va lo‘nda yetkazish, muhim fikrlarni ajratish va matnning tushunarli bo‘lishini ta‘minlash vositasi sifatida ko‘rilmoqda. Shuningdek, isnodiy bog‘lanish reklama, siyosiy nutqlar va ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalarda ham faol qo‘llanilib, uning ta‘sirchanligi oshgan. Masalan, marketing materiallarida isnod orqali asosiy g‘oya ta‘kidlanadi, auditoriya e‘tiborini tortish maqsadida gap tuzilishi strategik ravishda shakllantiriladi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, isnodiy bog‘lanish arab tilining grammatik tuzilishida markaziy o‘rin tutadi va u semantik hamda stilistik jihatdan turli uslubiy vositalar bilan uyg‘unlashgan. Isnodiy bog‘lanish orqali nutqning ta‘sirchanligi oshirilishi Qur‘oni Karim, mumtoz adabiyot va zamonaviy matnlarda turlicha namoyon bo‘ladi. Zamonaviy lingvistika esa ushbu bog‘lanishning kommunikativ aspektlariga e‘tibor qaratib, uning pragmatik ahamiyatini o‘rganmoqda. Kelajakdagi tadqiqotlarda isnodiy bog‘lanishning yanada chuqurroq pragmatik va kognitiv jihatlarini o‘rganish, uning turli dialektlardagi o‘zgarishlarini tahlil qilish ham muhim yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Bundan tashqari, **kompyuter lingvistikasi, sun‘iy intellektga asoslangan til tahlili, matnlarni avtomatik qayta ishlash tizimlari** kabi sohalarda arab tilida isnodiy bog‘lanish qanday rol o‘ynashi haqida tadqiqot olib borish lozim. Shuningdek, zamonaviy arab tilida isnodiy bog‘lanishning internet muhitidagi o‘rni, uning turli ijtimoiy tarmoqlardagi ko‘rinishlari va kommunikativ samaradorligi haqida ham batafsil tadqiqotlar o‘tkazish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Isnodiy bog‘lanish arab tilining nafaqat klassik uslubida, balki zamonaviy lingvistika va kommunikativ muloqot tizimida ham muhim rol o‘ynashda davom etmoqda. Shu

sababli, uning kelajakdagi rivojlanish dinamikasini tahlil qilish arab tilshunosligi uchun istiqbolli ilmiy yo‘nalishlardan biri bo‘lib qoladi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari arab tilida **isnodiyy bog‘lanish** gapning sintaktik va semantik yaxlitligini ta‘minlovchi asosiy vosita ekanligini ko‘rsatdi. Isnodiyy bog‘lanish turli grammatik shakllarda – muftada va xabar, fe‘l va to‘ldiruvchi, zamir va tarkibiy isnod orqali namoyon bo‘lib, arab sintaksisining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Badiiy, ilmiy va publitsistik matnlarda isnodiyy bog‘lanish fikrning ta‘sirchanligini oshirish, axborotni lo‘nda yetkazish va urg‘u berish kabi stilistik va pragmatik vazifalarni bajaradi. Qur‘oni Karim oyatlarida esa u semantik urg‘u va axborot yetkazish samaradorligini oshirish uchun qo‘llangan. Zamonaviy lingvistika tadqiqotlari isnodiyy bog‘lanishning kommunikativ ahamiyatini ko‘rsatib, uning zamonaviy matbuot, siyosiy nutqlar va reklamada muhim uslubiy vosita sifatida ishlatilishini tasdiqlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar isnodiyy bog‘lanishning turli arab dialektlari, sun‘iy intellekt va ijtimoiy tarmoqlardagi nutqdagi rolini o‘rganishga qaratilishi lozim. Ushbu hodisaning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish arab tili sintaksisi va kommunikativ lingvistikaning yangi yo‘nalishlarini ochib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Al-Suyutiyy. Kitab al-Isnad fi al-Qur‘an wa al-Hadith – Bayrut: Dar al-Ma‘arif, 1985.
2. Al-Khattabi. Maqayis al-Isnad wa Atharuhu fi al-Ma‘na – Qohira: Dar al-Balagh, 1993.
3. Ibn Jinniy. Asrar al-Isnad fi Sina‘at al-I‘rab – Bayrut: Dar al-Fikr, 1991.
4. Al-Jurjoniyy. Isnad va Balog‘at – Qohira: Dar al-Kutub, 2001.
5. Ibn al-Jazariyy. Al-Isnad fi al-Qira‘at – Damashq: Dar al-Maktabat al-Ilmiyya, 2004.
6. Al-Mubarrad. Kitab al-Isnad wa al-I‘rab – Qohira: Dar al-Turath, 1987.